

Hvornaar blev Vardehus ødelagt?

Af Carl Lindberg Nielsen.

Den almindelige Antagelse er, at Vardehus ødelagdes 2. April 1439. Til dette Aar sættes Slottets Ødelæggelse af en Autoritet som Raadstuearkivar, Dr. Oluf Nielsen, baade i hans Disputats fra 1867 om Sysselinddelingen¹⁾ og i hans Afhandling om Vardehus en Snes Aar senere²⁾. Dette Aarstal har Oluf Nielsen imidlertid ikke udfundet ved en kritisk Undersøgelse af Kilderne, men har simpelthen taget Aarstallet fra Præstindberetningen 1638 fra Hr. Jørgen Pallesen Jerne, Sognepræst ved St. Jacobi Kirke i Varde, til Ole Worm.²⁾

En anden Antagelse fremsattes i 1914 af cand. jur., nu Overretssagfører Arne Sundbo, København, i »Fra Ribe Amt«, Side 652—53 Fodnoten. Han mener, at Vardehus blev ødelagt 2. April 1434, og hans Argumentation er denne: Der findes to Meddelelser om Slottets Ødelæggelse, den ene i Jørgen Pallesen Jernes Indberetning fra 1638, den anden i en Indberetning fra 1754 af Sognepræst Wilhelm Fabricius i Varde. Begge Meddelere har hentet deres Oplysning fra »en fornemme borgeris Bog herudi Byen.« Men medens Jørgen Pallesen nævner

¹⁾ »Bidrag til Oplysning om Sysselinddelingen i Danmark«, Side 67.

²⁾ »Samlinger til jydsk Historie og Topografi«. 2. Rækkes 2. Bind 1889—90, Side 345.

1439 som det Aar, i hvilket Slottet ødelagdes, opgiver Pastor Fabricius 1434. Jørgen Pallesen giver kun et *Referat* af Meddelelsen i den Bog, han anfører som Kilde, medens Fabricius giver en *Afskrift* af paagældende Sted. Over for *Referatet* maa *Afskriften* staa til Troende og Slottet følgelig være blevet ødelagt 1434.

Imidlertid viser det sig, at der findes en tredie Indberetning, der har benyttet den nævnte »fornemme borgeris Bog.« Indberetningen³⁾ er dateret 11. April 1746 og er forfattet af Magistraten i Varde (Borgmester Johan Krag og Raadmændene Hans Wolf og Niels Knudsen) og indsendt til Danske Kancelli. Under Punkt 30 meddeles der:

»Af gammel Tiid skal vel have lagt en kongelig Slot digt Væsten for Byen, Wardehuus kaldet. Stedet og Grafvene deromkring er siunlig endnu, men skal, saa vidt kand læses og findes, være ødelagt 1534 eller ved de Tiider i Skipper Clemends Oprøer, da hand hafde reist Bønderne.«

Det er ikke umiddelbart indlysende, at denne Meddelelse er taget fra den Bog, som Pastor Fabricius citerer med disse Ord:

»Ao 1434 den 2den April blev Wardehus ødelagt udi en Bønderopløb og ikke bygt igen. Det samme Aar den 29de Maji⁴⁾ blev Warde By opbrændt af Danemarckes Riges Raad.«

³⁾ Findes i Rigsarkivet i Danske Kancellis Arkiv i Pakken »*Efterretninger om Købstæderne og Amterne*, indsendt i Henhold til Oversekretærens Skrivelse 1743 6. April. II.« Jfr. »*Fra Ribe Amt*« 1926, Side 462.

⁴⁾ I »*Fra Ribe Amt*« 1914, Side 652, har Sundbo i Tekstens sidste Linie urigtigt 29. April i Stedet for 29. Maj, som han rigtigt har i Fodnoten.

Men læser man videre, hvad der meddeles i Magistratindberetningens Punkt 36:

»1) at Jacobi Kirke tillige med det meeste af Warde Bye skal være afbrændt af Dannemarkes Riiges Raad forbemeldte Aar 1534 den 29de May. 2) paa 3die Pindtzedag [$\frac{10}{5}$] skal heele Warde Bye med begge Kirker være afbrændt. 3) 1590 St. Dionysij Dag [$\frac{9}{10}$] afbrændte den bedste Part af Warde Bye og noget af dend østre Ende paa Jacobi Kirke«, og sammenligner dette Udsagn med Pastor Fabricius's Citat af den gamle Bog:

»Ao 1551 3die Pinsedag afbrændte Warde By med begge Kirker.«

»Ao 1590 paa St. Dionysii Dag afbrændte den bedste Part af Warde By og noget af Østerende af St. Jacobi Kirke«,

ser man let, at Fabricius og Magistraten har haft fælles Kilde, idet de *samme Begivenheder berettes med næsten samme Udtryk*.

Aarstallet for Slottets Ødelæggelse maa have været vanskeligt at læse. Herpaa tyder Tilføjelsen til Aarsangivelsen i Magistratsindberetningen, »saa vidt kand læses og findes,« saafremt disse Ord da ikke blot er Fyldekalk, hvilket de imidlertid næppe er, da Tilstedeværelsen af tre Læsemaader af det samme Aarstal vidner ret klart om, at det har været forbundet med Vanskelighed at tyde Aarstallet.

Under disse Omstændigheder er det ikke berettiget uden videre at forkaste Jørgen Pallesens Referat til Fordel for Fabricius's Afskrift af de tre Indberetningers fælles Kilde, den fornemme Borgers Bog. Aarstallet har i alt Fald ikke været lettere at læse i 1754 end i 1638, snarere det modsatte, og der er ingen, der borger for, at Fabricius har været dygtigere som Skriftlæser end

Jørgen Pallesen. Nej, hvert af de tre Aarstal 1434, 1439 og 1534 maa underkastes en nøjere Prøvelse.

I og for sig kunde 1534 passe meget godt. Netop det Aar fandt den store Bondeopstand Sted, der under Ledelse af Skipper Clement bredte sig fra Aalborg og Vendsyssel til Syd for Varde, og det vides, at Varde sluttede sig til Opstanden. Ganske vist var det først om Efteraaret, Skipper Clement rejste Bønderne; men man kunde meget godt tænke sig Ødelæggelsen af Vardehus, der fandt Sted den 2. April (hvorom alle tre Indberetninger er enige), som en Indledning til Bevægelsen. Afgørende Grunde taler dog imod, at 1534 kan være det rigtige Aar. Den 29. Maj efter Vardehus's Ødelæggelse blev, som Indberetningen fortæller, Varde By brændt. Men det vides, at Varde ikke blev brændt 1534. Endvidere træffes i et Dokument fra 1530 Udtrykket »Ladegaards Mark«⁵⁾, hvilket vilde være en underlig Betegnelse for Slottets tilliggende Jord, saa fremt Slottet den Gang endnu havde eksisteret og ikke blot Slottets Ladegaard. Og endelig er det utænkeligt, at Jørgen Palsen i 1638 kunde have skrevet, at Vardehus blev brændt 1439, hvis denne Begivenhed havde fundet Sted kun 100 Aar før han egen Tid. Nej, Vardehus maa være blevet ødelagt tidligere, enten 1434 eller 1439. Meddelelsen i Magistratsindberetningen om, at Slottet lagdes øde »i Skipper Clemens Oprøer, da hand hafde reist Bønderne«, har, som Fabricius's Citat viser, ikke staaet i den gamle Bog, men er en Konstruktion af Magistraten.

Der er noget, der taler for 1434. Aarstallet findes i en, som det synes, ordret Afskrift af Stedet i den Bog, som alle tre Indberetninger paaberaaber sig. To af Indberetningerne holder paa, at Aarstallet ender paa 34.

⁵⁾ »Samlinger til jydsk Historie og Topografi«, 2. Rækkes 2. Bind, Side 346, Fodnote 2.

Og i den Omstændighed, at Magistratsindberetningen har 1534, kunde man maaske finde et indirekte Bevis for, at den rigtige Læsemaade har været 1434: Magistra-ten har kendt Skipper Clemends Opstand i 1534, men intet vidst om en Bondeopstand i 1434; den har da troet, at 1434 var en Fejlskrift, og rettet Tallet til 1534.

Alligevel tror jeg, at 1439 er det rette Aarstal, og *et Par Ord i selve Citatet af den paaberaabte gamle Bog, forekommer det mig, viser tydeligt, at Forfatteren maa have ment 1439.* Men forinden jeg udpeger disse Ord, maa jeg gøre to Bemærkninger. For det første kan 4 og 9 let af Læseren forveksles, naar Skriften er utyde- lig, som den synes at have været i vor Kilde. Og for det andet er det rimeligt, at Slottets Ødelæggelse har ligget nær i Tid det Oprør, som Vendelboerne rejste i Foraaret 1441 under Anførsel af Adelsmanden Henrik Tagesen, og som endte med Bondehærens Nederlag paa St. Jør- gensbjerg i Kjettrup Sogn i Hanherred 8. Juni 1441, saa- ledes at Ødelæggelsen af Vardehus har været Indled- ning til eller Forvarsel om det, der kom. Afgørende for at henlægge Begivenheden til 1439 forekommer de Ord i Fabricius's Citat mig at være, hvor det berettes, at *den 29. Maj, samme Aar som Slottet, opbrændtes Varde By, ikke af Kongen, men af Rigsraadet, altsaa paa et Tidspunkt, da ikke Kongen, men Rigsraadet førte Rege- ringen i Landet, og mon der da kan være ment andet end 1439, da Erik af Pommern sad paa Gotland og Shri- stopher af Bayern endnu ikke var kommet til Danmark, men Rigsraadet styrede Landet?*

Hermed være det ikke sagt, at det er bevist, hvor- naar Vardehus ødelagdes; men det forekommer mig, at der er *Sandsynlighed* for, at den Mand, der nedskrev Meddelelsen om Slottets Ødelæggelse i den omtalte gamle Bog, har ment, at *Vardehus ødelagdes den 2. April 1439.*